

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Ընդդեմ գեխության ու 2վայտության

Շատերս դժկամությամբ ենք ընդունում փաստը, որ մեր օրերում ու մեր կյանքում թելադրող են դարձել սոցցանցերը: Հասարակական հարաբերություններից մինչև սնե-սական ու ֆաղափական կյանք, սոցիալական հարթա-կներն սկսել են օրակարգ թելադրել. մի՞հո, կեղծ, երկրորդա-կան կամ առաջնային: Որքան փչեցեղեղություն՝ այն-քան շատ կարծիք, ցեղական ու մեկնաբանություն, որոնք իրենց հորձանուսի մեջ են առնում ամեն ինչ, միայնակ խառնելով անկարելուրդ, կարելուրդ եւ առավել կարելուրդ:

Անցնող շաբաթվա համացանցային կարելուրդ եւ առա-վել կարելուրդ իրադարձությունների մեջ հասուկ ուշադրու-թյան արժանացավ, դարձյալ նույն գործոնի թելադրամով, նախորդ շաբաթավերջին Մարգարիտայի համալի-րում ժողովում հարսանիքի իր ցուցադրական շոյալու-թյամբ, շաբաթվային մարդաշատությամբ, որոնց մեջ իր ներկայությամբ փայլում էր,- շաբաթ կարելուրդ մանրամաս-նություն,- մեր երկիրը կառավարող զույգը, որը ունակ կող-մից համարվում է Հայաստանի ամենահարուստ ամուսին:

Այլ ժողովում,- նկատի ունենա՞նք համացանցի բա-ցակայության ժամանակներում,- ունակ թերեւս իմանալին հարսանեկան նման միջոցառման մասին եւ, նույնիսկ, ինչդեպ լինում է անծանոթ երիտասարդ որեւէ զույգի ժողովում առիթով, մտնում «խեղճ-բարձր լինի» ասելին եւ անցնե՞ին: Բայց ո՞չ, համացանցը բռնում է մեր օձիքը եւ բացատրում, թե որքան զույգ է մտնել այդ հարսա-նիքին, ո՞վ կամ ովքե՞ր են մտնել, ի՞նչ ծագումնաբանու-թյուն ունեն այդ զույգերը, օլիգարխիական ի՞նչ հա-վաք է եղել դա, նորօրյա գլխավոր օլիգարխը համարվող զույգի հետ ի՞նչ առնչություն ունեն հարսանեղանքը, ե-լայլն, ելայլն:

Չստությունը, զավառամտությունը, երկրի, ժողովրդի ու ժողովրդի իրական կացության ու կեցության նկատ-մամբ անզգամությունը այսօր դարձել են, ավա՞ղ, գլխա-վոր հասկանիչները «վերնախավ» կոչված մեր ժողով-րդական օլիգարխիկ շրջանակի, որին իբրեւ հակադրություն հիշեցի, մի՞հո մնալով հայկական իրականության մեջ, դաժան օրերը 1975-1990 թթ.ի «մերթվաճանային» կոչվող ֆաղափացիական ժամանակին:

Վավերական մեծահարուստ հանդիսացող իբրանա-հայ մեր հայրենակիցները, այդ օրերին, իրենց զավակնե-րին ամուսնացնելիս սովորություն էին դարձել ծանու-ցում հրապարակել մեր թերթերում, որ իրենց երեխաների ժողովրդականությանից հետո հարսանեկան ծախսերով կամ կոկտեյլ-ընդունելություն չեն կազմակերպելու եւ, փո-խարենը, դրա համար նախատեսված գումարը նվիրում են այս կամ այն բարեգործական կազմակերպությանը, դպրոցին, եկեղեցուն կամ մանկատանին:

Բոլորովին այլ, բայց մի՞հո գեխություն, ավելորդ ցու-ցամուծություն թույլ չհալու նախանձախնդրությամբ, լի-բանանախաղ ընթանիքները, հարուստ թե ոչ, սովորություն ունեին նաեւ չխուս առիթներով մեր թերթերում ազդ հրա-պարակել՝ «Փոխան ծաղկեղեղակի» վերնագրով, խնդրե-լով իրենց համագյուղային հողաբնակչությանը ծաղկեղե-րակ չուղարկել եւ փոխարենը համարժեք նվիրատու-թյուն անել դպրոցին կամ մանկատանին:

Անցեւ միամտություն կլինի հուսալը, որ վերելում բերված՝ ժողովրդական եւ ժողովածության օրինակնե-րը կարող են որեւէ բան փոխել հայաստանյան կարծա-ցած իրականության մեջ, զույգել կամ նվազեցնել ուրիշ-ներին զարմացնելուն ձգտող անիմաստ շոյալությունների ու գեխությունների թափը, սակայն ժողովրդականության համարեցիմք գրել մեր գլխիք երկրում արձանագրվող շոյալությունների մասին՝ ի լուր նաեւ նման երեւույթները ֆաղափառող ու դրանց մասնակից ժողովրդական ղեկավարու-թյան: Եվ հազիվ գրել էինք այս տողերը, երբ համացան-ցում կարդացիմք Նիկոլ Փաշինյանի ինֆանդույթ գրա-ցումը, թե ինչո՞ւ է նման խախտմանը Մարգարիտայի համալի-րում համալիւրում կազմակերպվում:

Կարդացիմք ու հիշեցիմք հյուրընկալի հացը ուտելուց հե-տ ճաշատեղանից վեր կենալու համար հողաբաժինը փն-տող ֆուրդի մասին թուրքական հայտնի ասացվածի՝ «Քու-րդ ուտում-վերջացնում է ու դեղի չարխին են է մայում»:

Իսկ դեղի ո՞ր են մայում մեր մարդիկ՝ ունենում, մե-ծահարուստներ, ժողովրդական գործիչներ:

ՀԱՄԱԳԵՐԱԿԱՆ

Նաեւ Մարգարիտայի հերոսամարտի 107-ամյակն էր

1918 թվականի մայիսյան հերոսամարտը՝ Մարգարիտայի, Բա-Մարա-նը, Ղարափիսի, Հայաստանի մեր ժողովրդական մաեւ ուսանելի ու ոգեւնշող էջերից են: Դրանց կողքին, սակայն, կարծես հանդիմանի մոռացվում է կամ դա-կաս հայտնի լինելու ժողովրդական դեր բավարար չի գնահատվում Արագածի հա-րավ-արեւմտյան լանջին գտնվող Մարգարիտայի գյուղի յոթնօրյա հերոսական գո-յամարը, որն ըստ էության մայիսյան հերոսամարտի սկիզբն է եղել:

...Մայիսի 15-ին թուրքերի կողմից Ալեքսանդրապոլի գրավումից հետո Շիրակի այս հասկածում մոտ 2500 բնակիչներից բացի, նաեւ, դեղի Արարատյան դաշտ ժողովրդավել շատող փախսականների, գաղթականների մեծաքանակ բազ-մություն եւ հավաքվել: Մայիսի 16-ին այստեղ հասած թուրքական զինու-ժը գյուղացիների կազմակերպած լուրջ դիմադրության է հանդիպում:

⇒2

Հայաստանը ջրի սակ փառողների ժամանակը

ՄԱՐԻՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Բարձրաստիճան հյուրերի ժողովրդական Հայաստանում վերջին օրերին չկա՝ էլ եվրաժողովի մասնակիցներ, էլ փոխադարձ այցերի շրջանակում ժողովրդականների գալ-գնալ-փոխադարձ շախմատություն, վարչա-դեղի, արագործնախարարի, Աժ նախագահի ակտի-վություն բոլոր այդ ժողովներում եւ այլուր: Անգամ այս անգամ **Ալեք Սիմոնյանը** գերազանցեց ինքն իրեն՝ հանրության համար մեր բանավեճերի հերթա-կան դոգան հրապարակ ներկայել, դրանցից հասկա-դեղի մեկ-երկուսը, թե՛ երբ մենք ասում ենք արցախ-ցիները ժողով է վերադառնան, Ադրբեջանն էլ խոսում է Արեւմտյան Ադրբեջանից (վայ-վայ՝ սա լրիվ ադ-րեջանական մարտիկ է), ու որ՝ խաղաղության ժողովրդական ստորագրվելու է, իսկ դրանից 5 ժողով հետո հայերն ու ադրբեջանցիներն առեւտուր են ա-նելու:

Տիպիկ ժողով հետո

Իրականում ի՞նչ ժողով է ակնկալի հայ մարդը խա-ղաղության ժողովրդական կնիքից հինգ ժողով հե-տ (թե՛, իհարկե, այդպիսի ժողովրդական ընդհան-րադեղի ստորագրվի).

-Թե՛նամու ժողովի դուրսբերում Ջերմուկի զավթված հասկածից.

-Հայ բոլոր ռազմագերիների ազատ արձակում Բաքվի բանից.

-Եթե՛նի գտնված երթարկված արցախցիների ունեց-վածի փոխհատուցում Ադրբեջանի կողմից.

-Հայաստանի դեմ միջազգային հայցերի հետա-նում.

-Եւ այլն:

Ինչդեղի տեսնում եմ մեր թվարկումներում խոսք չկա Աժ նախագահի այն ժողովրդական հետ կապված, թե ի՞նչ ժողով է ստանալ խաղաղության ժողովրդական կնիքից հինգ ժողով հետ: Երեւում է՝ ամեն մեկն իր ստանալում ունի խաղաղության ժո-ղովրդական կնիք-չկնիքից: Ես, օրինակ, այդպիսի ժողովրդական կնիքն չեմ ստանալ, ավելի՛ն՝ դրա կնիքն հավանականությունը զրոյական եմ համա-րում, նկատի ունենալով **Ալիեւի** սարածախին հա-վակնությունները Հայաստանի նկատմամբ, այդ թվում ամենավերջին՝ թարմ խոսույթը մայիսի 28-ին, երբ Լաչինում օդանավակայան եւ բացում Պա-կիստանի եւ Թուրքիայի ներկայությամբ գոտեղու-ված եւ կրկին Հայաստանի սարածախ Արեւմտյան Ադ-րեջան եւ անվանում: Զուգահեռ էլ՝ մի օր հետո Խոզնավարի ուղղությամբ գնդակոծում եւ: Եւ այդ

ժողովրդական Սիմոնյանի խոսքն առեւտուրի մասին բոլորն արձագանք գտավ, որքան էլ դա, համաձայն Աժ նախագահի ժողովրդական գրառման, նրան զարմացրել է:

Եվ առհասարակ՝ մեր ժողովրդականների՝ խաղաղու-թյան թղթի ստորագրման առումով լավատեսությունն անհասկանալի է: Օրինակ՝ Անվանազության խորհ-րդի ֆարսուղար **Արմեն Գրիգորյանի** վստահությունը, թե խաղաղության կառուցման գործընթացում ա-ռաջընթաց է գրանցվել, կան արդյունքներ, օրա-կարգն ամբողջությամբ իրականացվել է: Բա լավ, ինչու են ՌԴ ժողովրդականության նախարարն ու ԱՄՆ ժողովրդականության, խոսքերը մեկ արած, հայտարա-րում, թե Հայաստանի սահմանին էսկալացիայի հնարավորությունը ժողովրդական է: Բա դիմեք այդ հայտարարողներին, բացատրություն ուզե՛ք՝ դրանք օ-ղեղակալ ժողովրդականների հիման վրա ե՞ն, թե՛ սե-փական շահ ստանալով ֆաղափական հայտարա-րություն են, իմանալով:

Մանավանդ՝ Աժ ժողովրդականության հանձնաժո-ղովի փոխնախագահ **Արմեն Խաչատրյանը** ասում է, թե կրակոցներին եթե ժողովրդականներն՝ հետո դա էսկալացիայի կերի. բա ո՞ր մնացին Արմեն Գրիգ-որյանի ասած արդյունքները: Ե, որ Հայաստանի վա-րչադեղի ասել է՝ ժողովրդական չի լինելու՝ ժողով այս խոսքով միայն ժողովրդական հարցերը լուծված համարել: Ինչդեղի ծանրակեղծ եւ առա-կայական արդյունք:

⇒2

Ի՞նչ նախագահ Փեգեճեղիանի Հայաստան նախատեսված այցի շուրջ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՆԱԶԵԼՅԱՆ

Իրանագետ

Ի՞նչ նախագահ **Մասուդ Փե-գեճեղիանի**՝ Հայաստան նախա-տեսված ժողովրդական այցելու-թյան մասին ժողովրդականությունը սարածել է «Երեւանյան երկխո-սություն-2025»-ի շրջանակներում միջոցառմանը մասնակցող Ի՞նչ ԱԳ նախարարի ժողովրդական **Սաիդ Խաթիրբաղդեւ:**

Ըստ փոխնախարարի, իրանա-կան կողմը ժողովրդական է երկրի

դեկավարի այցը Երեւան, ընդգծե-լով, որ երկու մայրաքաղաքների միջեւ իրականացվում են ֆաղա-փական խորհրդակցություններ:

Խաթիրբաղդեւն հույս է հայտնել, որ մի շարք խոչընդոտների հաղ-թահարումից, հասկադեղի Հա-յաստան-Ադրբեջան խաղաղու-թյան համաձայնագրի ստորագրու-մից հետո, հնարավոր կլինի իրա-կանացնել մինչ այս դադար կյան-փ չկոչված բազմաթիվ նախադ-ծեր ու ծրագրեր: Սակայն Ի՞նչ ԱԳ նախարարի ժողովրդական չի հաս-կեցրել, թե «խաղաղության հա-

մաձայնագրի» բացակայությունն ի՞նչդեղի կարող է խոչընդոտել Ի-րան-Հայաստան երկկողմ ծրագրե-րի իրականացմանը:

Փեգեճեղիանի այցը Հայաստան, հասկադեղի վերջին շրջանում եր-կու երկրների միջեւ ժողով ունեցող բարձր մակարդակի բազմաթիվ փոխայցելությունների ու շփում-ների ժողովրդականություն, միանգա-մայն ժողովրդական է երկու երկրնե-րի հարաբերությունների ներկայիս մակարդակի սրամաքանության մեջ:

⇒3

Մայիսի 21-ի լուսաբացին իրականացվեց ԻԻՀ ֆաղափացի **Յասին Յոսեյնզադեի՝** 2023 թ. հունվարի 27-ին թերահաճախ Ադրբեջանի դեսպանատան վրա զինված հարձակում իրականացրած անձի մահադատությունը: Ադրբեջանի արտաքին գործերի նախարարության խոսնակը հայտնեց, որ մահադատության իրականացումը դիտարկվել է թերահաճախ ԱՀ դեսպանատան երկու աշխատակիցների եւ դասական գործընթացում Ադրբեջանի շահերը ներկայացնող փաստաթղթի կողմից:

Դեռից անմիջապես հետո, թեւ Բաֆու ալի հարձակումը որակել էր որդեկապիտալիստական, Իրանի ֆաղափական եւ դասական իշխանության ներկայացուցիչները շարունակեցին հավաստիացնել, որ հարձակումը տեղի է ունեցել անձնական եւ ընտանեկան դրդադրժաններով: Նշենք, որ Յոսեյնզադեի հարձակումն Ադրբեջանի դեսպանատան վրա հանգեցրել էր դեսպանատան անվտանգության լուրջ սպառնալույսի:

Այդ միջադեպից հետո Թեհրան-Բաֆու հարաբերությունների բնականոն ընթացքը վերականգնելու համար ավելի ֆան մեկ տարի ժամանակահատված: Սակայն Իրանի եւ Ադրբեջանի նախագահների՝ Ադրբեջանի հետ սահմանային գոտում

Ադրբեջանում Ադրբեջանի դեսպանատան վրա իրականացված զինված հարձակման գործը կարելի է փակված համարել

Իրանն առանց օրինական փաստաթղթերի, արդյո՞ւղարկվել է, թե ի՞նչ դեր է ունեցել Ադրբեջանի դեսպանատան ալի գործում: Եթե Ադրբեջանի դեսպանատանը ներգրավված է եղել այդ գործի մեջ, արդյո՞ւղ Իրանը լուրջ ազդեցություն է ունեցրել Ադրբեջանի ֆաղափացու հետ: Նշենք, որ նա կարող է ունեցել Ադրբեջանի հետախույզական ծառայությունների հետ եւ վերադարձնալուց հետո նաեւ ենթարկվել հարցաքննության: Նաեւ ասվում է, որ Յոսեյնզադեի «փախուստի դիմած» կինը Բաֆուում ազգականներ է ունեցել անվտանգության համակարգում:

Բացի այդ, հրապարակվում են որոշ տեղեկություններ վկայում են հանցագործի ու նրա հարազատների ազգայնամոլական անցյալի մասին: Որոշ արտասահմանյան լրատվա-

միջոցներ տվյալներ են, որ Իրանի լուրջապահ կարետուր կայքերից մեկը կոստիկով, ձեռք են բերվել փաստաթղթեր, որոնք վկայում են, որ հանցագործը նախկինում բնակվել էր Ռուսաստանում Բաֆուում եւ ամուսնացել Ադրբեջանի ֆաղափացու հետ: Նշենք, որ նա կարող է ունեցել Ադրբեջանի հետախույզական ծառայությունների հետ եւ վերադարձնալուց հետո նաեւ ենթարկվել հարցաքննության: Նաեւ ասվում է, որ Յոսեյնզադեի «փախուստի դիմած» կինը Բաֆուում ազգականներ է ունեցել անվտանգության համակարգում:

Հայաստանը ջրի սակ ֆառդների ժամանակը

⇒1 Դե հա՛ավելի կարելու է կրիտիկական դատարանի կարգավորումն է, բա՛նց հետ մնալ օդաչու-ծախող լուրջություններից, բա՛նց չլիցենզավորվե՞նք մոտ փոխադրվող կրիտիկական հարսանյալ: Ընդ որում՝ դրանք բանկերը չեն լինելու, այլ լինելու են սուբյեկտներ: Աժ-ն կրիտիկական իշխանության դատարանի կառավարության բերած օրենքն ափալ-թափալ ընդունե՞նք՝ երեւի հարսանյալի հերթի կանգնածներ կան:

«Փողով բանակից ազատվելու» նախագիծ

«Փողով բանակից ազատվելու» նախագիծը, ինչպես հանրությունն սկսեց անվանել իշխող մեծամասնության լուրջապահ Ռայկ Սարգսյանի նախագիծը, այնքան մեծ բացասական արձագանքի էր արժանացել հանրության մեջ, որ Աժ համադասարանական հանձնաժողովն այն անստիպելիորեն հետաձգեց, եւ թեւ բացասական արձագանքի մասով Աժ նախագահ Ալեն Սիմոնյանը համաձայն չէր մեզ հետ եւ խոսում էր լուրջապահական բանակ ունենալու անհրաժեշտությունից (նախագծով բանակից ազատվելու համար սահմանված մեծ փրկագները դրա համար էին երեւի անհրաժեշտ), այնուամենայնիվ ակնհայտ է, որ անգամ խորհրդարանում աչքերը փակած, ավտոմատ փեղակալություններով հարկուսուրֆ ավելացնող իշխանությունը ստիպված է եղել հաշվի մտնել այդ արձագանքի հետ:

Այդպիսի օրենսդրություն ունենալու առաջին բացասական արձագանքն այն է, որ արդեն ծառայող, կամ ծառայության ենթակա զինվորները իրենց անարդարության զոհ են համարելու, սահմանադրական իրավունքները ռմա-հարված, ֆանի որ փող ունեցողներն արդեն օրենքով են արժանալի դառնալու, առաջվա նվաստացած կառավարվու-

թյան փոխարեն: Ու իրենք անգամ բարոյական հարթությունում փողով բանակից ազատվածներին վերելից նայելու իրավունք չեն ունենալ: Իսկ առաջ, երբ կառավարվել էին բանակից ազատվում, զոհեցին հնարավոր էր չծառայածներին վերելից նայել, անգամ արհամարհել: Բարոյական մթնոլորտն է շուտ գալու ոսնիզություն: Բացի այդ՝ սոցիալական բեռնացումը մի ավելորդ անգամ ընդգծվելու է ժողովրդի մեջ՝ ցցուն դարձնելով, որ բանակցության մի տարր սոկոս սիրադեմում է Հայաստանի ողջ ռեսուրսին, ինչպես առաջ, այնպես էլ հիմա՝ սա ավելի է աչք խոթվելու ու դժգոհության, լարվածության շահ ռեալ առիթ է դառնալու:

Նույնիսկ ԶԴ-ի ներսում այս նախաձեռնության դեմ մարդիկ կան, ու լավ են հասկանում նրա բացասական հետեւանմանը: Օրինակ՝ սկանդալի արդյունքում մանդատը վայր դրած **Վիլեն Գաբրիելյանը** իր գործընկերներին կոչ էր անում այս փուլում ձեռնարկի մնալ այդպիսի նախաձեռնությունից: Անգամ **Արսեն Թորոսյանը** է այն տեսակետին, որ բոլորը լուրջ է ծառայել, եւ այս նախագծով սոցիալական արդարությունն է խախտվում: Իսկ ընդդիմադիր լուրջապահակոր **Գեղամ Մանուկյանը** ու այլ ընդդիմադիրներ ընդհանրապես կարծում են, որ այս կարգի նախաձեռնություններով բանակն են ուզում ֆանդել, կասարելով Հայաստանի արդարադատականացման թեմանու լուրջապահը:

Մեր կյանքից կիսմեծերով հեռու նախագծի թվերն ընդհանրապես անհասկանալի են հանրությանը: 1 ամսով ծառայելու եւ ծառայությունից մնացած ժամկետից ազատվելու համար նախատեսվում է 20 մլն, 6 ամսով ծառայելու եւ մնացած մասը չծառայելու համար՝ 15 մլն դրամ վճար: Մինչեւ 16 տարեկանը Հայաստանի ֆաղափացիու-

թյունից հրաժարվելու համար՝ արական սեռի ֆաղափացիներից նախատեսվում է զանգել 15 մլն դրամ լուրջապահ: Նախագծով առաջարկվում է նաեւ ավելացնել զինծառայության սահմանային տարիքը՝ 27-ից դարձնելով 37, ենթադրաբար փող զանգելու հնարավորությունը մեծացնելով:

Ընդմիջ իմպիշմենտ

Դե իսկ մյուս տարի թեմաներից մեկն իմպիշմենտն է, որպես ընդդիմության մի թեւի՝ թվում է ընդմիջ ելիսար զբաղմունք: Բայց դա չի սացվում, հիմա էլ ընդդիմադիր թեւերն իրար կասկածում են, թե ո՞վ, ո՞ր թեւն իրականում չի ուզում **Փաշինյանի** հեռացումը: Բայց դե ասե՛ք էլ ո՞ր թեմայի շահանքով կարելի է աղաքա վարչապետացումների անուն կամ ցուցակ շահանքել, թե բա՛նց մի 10 հոգի կան, որոնց թեկնածությունները այս կամ այն աշխարհաֆաղափական կենտրոնների հետ համաձայնեցվում են, ու, **Վիլեն Վիլենյանը**, իրենց թեկնածուներն ունեն, անգլիացիներն իրենցը, ֆրանսիացիներն իրենցը, ամերիկյան շահանքներն՝ իրենցը: Ու այսպես խեղճ ժողովրդի գլխին են շփալացնում բազմաթիվ անգամ արժեզրկված, անկախ մարդկանց ու «օրջակային» լիդերներին: Մի դրա հակառակ էր **Էդմոն Մարուֆյանը**, այս դրանի՝ **Վանցյանը**, հաջորդ դրանի մի ուրիշ կրիտիկական կարգին, մի ֆանի անուն մեմ էլ կարող ենք տալ՝ մեմ էլ մեր կուլիսային աղբյուրներն ունեն: Բայց չենք անի: Ինչպես իմ նախկին գործընկերուհի **Վարդ Սիմոնյանը** է ասում՝ նկատի առնելով բոլոր ժամանակներում եւ հիմա իշխանության եղածներին. «Բաց թողե՛ք Հայաստանի ոսկեր, հերիք է՝: Նկատի ունի ժամանակին եւ հիմա բոլոր խեղդվողներին, որոնք իրենց հետ ջրի տակ են ֆառում նաեւ Հայաստանը:

Նաեւ Սառնաղբյուրի հերոսամարտի 107-ամյակն էր

⇒1 Գյուղին մեծակա 5-12-րդ դարերի Հոգեվանի շահակայից մինչեւ Զարաթեր ընկալվալ 14 կիլոմետր ձգված լուրջապահական գծում սառնաղբյուրների կազմած աշխարհագրային շահակները, որոնց միացել էին նաեւ հարեւան գյուղերի բնակիչներ, յոթն օր ու գիշեր հերոսական կռիվ են տալիս թեմանու բանակի դեմ: Ի դեմ՝ այդ անբողջ ընթացքում տալով ընդամենը... մեկ զոհ: Այս ժողովրդական լավ կազմակերպված խիզախ գոյաղափարի շահակով բազմաշահալար հայեր փրկվում են կոստանից, այն իր նդասն է բերում նաեւ Բաւ-Աղաւանի ու Սարգարաղաի հաղթանակներին:

Իրենց գյուղի հերոսամարտը երբեք չեն մոռանում ու ամեն տարի հղափարում են նաեւ սառնաղբյուրներից: Այս տարի էլ գյուղը բազմաթիվ հյուրերի, «Մասունք» ավանդական երգիչների համույթի մասնակցությամբ, համաժողովրդական տոնախմբությամբ եւ ժողովրդական, ազգագրական ավանդույթ ու ծեսով մեծ ալի կարետուր լուրջապահական իրադարձության 107-ամյակը: Հանդիսության լուրջապահական մասում Անի համայնքի ղեկավար **Արման Սարիբեկյանը** մասնակցություն ուղղված իր շահակալական խոսքում մեծ, թե ամեն տարի հիշելով եւ տոնելով Սառնաղբյուրի հերոսամարտի օրը, հաջորդ տեղումներին լուրջ է փոխանցում ոչ միայն լուրջական փաստերը, այլեւ դրանցում անփոփած կամփի ու չկոստող ոգու վկայությունները:

ԳԵՂԱՄ ՄԵՐՏՅՈՒՆ

ԲԵՆԻԱՄԻՆ
ՊՈՂՈՍՅԱՆՔաղաքական և սոցիալական
նախագահ, Երևան

Ամենայն հավանականությամբ սեսանտի աղագայում Ռուսաստանը շարունակելու է մնալ գլխավոր աշխարհադադական շարժիչ ուժը Հարավային Կովկասում: Ուկրաինական դաշտի կանխատեսելի հրադարձը Եվրոպայի ղեկավարները ետ դնում են Հարավային Կովկաս, ամրապնդելով նրա դիրքը այնտեղ: 1991-ից ի վեր հաստատված հարաբերությունները Ռուսաստանին թույլ տալիս էին որոշակի լծակներ, որոնց թվում էին ռուսական զինվորական հենակետի եւ սահմանային զորքերի տեղակայումը Հայաստանի սահմանում եւ Հայաստանի անդամակցությունը ՀԱՊԿ-ին (CSTO) եւ ԵԱՀԿ-ին (EAEU): Հայաստանը, իր հերթին, հնարավորություն էր տալիս Ռուսաստանին ազդեցություն բանեցնելու Հարավային Կովկասում եւ իր դիրքը ամրապնդելու որդեապատման արժանի դերակատարի:

Վերջին չորս տարիների ընթացքում Հայաստանի եւ Ռուսաստանի միջեւ հարաբերությունները զգալիորեն փոխվեցին՝ ռազմավարական դաշնակցից խնդրահարույց գործընկերոջ վերածելով Մոսկվային: Երկու կողմերն էլ ներկայիս մեղադրական խոսքեր են արձակում միմյանց: Սակայն Ուկրաինայի հարցում նոր էջ բացելու հնարավորությունը առիթ է, որ երկու երկրները վերանայեն իրենց հարաբերությունները եւ զսկեն համատեղ գործելու նոր ուղիներ:

Հայաստան-Ռուսաստան հարաբերություններ:
Ի՞նչ է սպասվում

ձեռնարկային համագործակցության գլխավոր գործընկերներ: Հետաքրքիր է, որ Ռուսաստանը, առնվազն բացահայտորեն, չի փնտրում Հայաստանի գործընկերությունը այդ բնագավառում:

Հակառակ փառաբանական եւ դիվանագիտական այս լարվածություններին, երկու կողմն էլ ռուսական համագործակցությունը Ռուսաստանի հետ շարունակում են ծաղկել: 2024-ին առեւտրաշրջանառությունը հասել է 12.4 միլիարդ դոլարի, նախկինում (2021 թ.) գրանցված 2.5 միլիարդի փոխարեն: Ռուսաստանը նաեւ շարունակում է մնալ Հայաստանից արտահանվող ապրանքների գլխավոր հասցեատեր եւ որոշ ռազմավարական ապրանքների, ինչպես օրինակ՝ ջրի, մատակարար: Ռուսաստանի դեմ Մ. Նախանջյանի եւ Եվրոմիության կիրառած լարվածությունը, որ Ռուսաստանը օգտվում է Մ. Նախանջյանի հետ հարաբերություններից, հարցադրում է Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականությանը: Հայաստանը ներկայումս ապրանքների վերաարտահանումից:

Տնտեսական հարաբերությունների այս աճը հավելյալ լծակ է Ռուսաստանի ձեռքում՝ օգտագործելու Հայաստանի դեմ, եթե դաշտի առիթը ներկայանա, բայց Հայաստանի համար էլ վերաարտահանումն է լծակ՝ օգտագործելու Մոսկվայի դեմ:

Քաղաքական այս զարգացումները խորապես ազդել են Ռուսաստանի նկատմամբ հայ հասարակության ընկալումների վրա: Եթե 2018-ին հայերի մեծամասնությունը Ռուսաստանին տեսնում էր որդեապատման արժանի դերակատար, ապա այդ թիվն այժմ կտրուկ նվազել է ըստ «Հանրապետական միջազգային ինստիտուտի» (International Republican Institute) հարցախույզի, որն անցկացվել է 2024-ի սեպտեմբերին:

Հայաստան-Ռուսաստան հարաբերությունների ներկա դեռնա անընթացի վիճակը կարող է լուրջ մարտահրավեր դառնալ Հայաստանի համար: Հավանական է, որ սեսանտի աղագայում Ռուսաստանը դարձյալ դառնալու է գլխավոր

արտաքին իշխանություն բանեցնող Հարավային Կովկասում, ձեռք բերելով բավականաչափ լծակներ՝ ազդելու սահմանափակ աշխարհադադականության վրա: Ըստ երևույթին, այս նկատմամբ է դառնալ, որ 2024-ից սկսած «Վրացական երազանք» վերածափելու է երկրի արտաքին փառաբանությունը, որն առայժմ դեռնա անորոշ կարգավիճակում է: Դրան զուգահեռ վերջին տարիներին ընդգծված ձեռք բերել է Ռուսաստան-Ադրբեջան համագործակցությունը, որն սկսվել էր 2022-ին կնքված ռազմավարական դաշինքով: Վերջինիս ղեկավարող Ռուսաստանի ազդեցությունը Ադրբեջան 2024-ի օգոստոսին՝ վառ աղագայացն է այդ բարձրաստիճան գործընկերության: Ադրբեջանը կարելի էր խաղում «Հյուսիս-Հարավ միջազգային սահմանի միջանցով», Իրանի, Հնդկաստանի եւ Հարավային Ասիայի շուկաները ներթափանցելու Ռուսաստանի գործադրած ջանքերով: Ռուսաստանն ու Ադրբեջանը համակարծիք են, որ սահմանափակ հարաբերությունները ի վիճակի են կարգավորելու սահմանափակ հակամարտությունները, եւ երկուսն էլ դաշնակցություն են համագործակցության 3+3 ձևաչափը: Հակառակ վերջին շրջանի լարվածությանը, որն առաջացել էր «ԱԶԱԼ-Բախու-Գորգի» ինքնապաշտպանության հետեւանում, եւ մայիսի 9-ի տնտեսական քաղաքականությունների չմասնակցելու նախագահ Ալիևի որոշումը:

⇒1 Հայաստանի ինքնիշխանությունն ու սահմանային ամրապնդականությունը կարմիր գիծ հռչակած Իրանի համար կարելի էր ամենաարագ մակարդակներով շփոթումների ընթացքում հասկանալի դառնալ Ռուսաստանի Երևանի մոտեցումներն ու «խաղաղության համաձայնագրով» նախատեսված հայկական կողմի հնարավոր զիջումների՝ Իրանին վերաբերող խոցելիության աստիճանը:

Իրանին նաեւ մտադրում է «Արախանի համաձայնագրին» Հայաստանի մաս կազմելու մասին ԱՄՆ նախագահի հասույթ ներկայացուցիչ Սթիվ Ուիթթերի վերջին հնչեցրած հայտարարությունն ու դրա վերաբերյալ ՀՀ ԱԳՆ արձագանքն առ այն, որ ամերիկյան կողմի հետ երկխոսության օրհանգումներում Երևանը փնտրում էր սարքեր թեմաներ, հավանաբար նկատի ունենալով, որ հակաիրանական այդ նախաձեռնությանը միանալու հարցը նույնպես ՀՀ-ԱՄՆ երկխոսության օրհանգումներում կարող է փնտրվել առաջնական դառնալ:

«Արախանի համաձայնագրին» միանալու հարցում

ԻԻՀ նախագահ Փեգեհիանի Հայաստան
նախատեսված այցի շուրջ

Ադրբեջանի ֆայլերն ավելի շուտ փակվել են: The Times of Israel-ը նույնիսկ ենթադրում էր, որ Փեգեհիանի Բախու այցելությունից անմիջապես հետո Նեքոնյանի Ադրբեջան նախատեսված, սակայն սարքեր հանգամանքների բերումով հետաձգված այցելության ընթացքում կողմերը լարված փնտրումներ են արձակում հակաիրանական ուղղվածություն ունեցող «Արախանի համաձայնագրին» եւ սարքեր նախաձեռնություններին Ադրբեջանին դաշնակցության ներգրավելու ծրագրերը:

Հայտնի է, որ Իսրայելը մեծ ջանքեր է գործադրում դիվանագիտական ուղիներով Իրան-ԱՄՆ սահմանափակումները կարգավորելու այլընտրանք ռազմական փոխարինելու ուղղությամբ, որից ելնելով էլ վերջին օրերին Իսրայելում Ադրբեջանին եւ Հայաստանին «Արախանի համաձայնագրին» մասնակցից դարձնելու աշխատանքներն ավելի են ակտիվացել:

Եթե հաշվի առնենք նաեւ ԻԻՀ նախագահի արտաքին քաղաքականությանը հարաբերությունների ցանկն ու ժամանակացույցը, նույնիսկ կարելի է Փեգեհիանի Հայաստան նախատեսված այցելությունը փոքր ինչ ուշացած համարել:

Փեգեհիանն արդեն Բախու այցելել է: Հաշվի առնելով Թեհրան-Բախու եւ Թեհրան-Երևան հարաբերությունների բալանսավորման հարցում Իրանում ավանդույթի ուժ սա-

ցած փառաբանությունը, ինչպես նաեւ հարեւան երկրների հետ հարաբերությունների առաջնահերթության մասին Փեգեհիանի հռչակած փառաբանությունը, Հայաստանը կարող էր ԻԻՀ նախագահին ավելի վաղ ժամկետներում Երևանում հյուրընկալելու ակնկալիքներ ունենալ:

Նեմ, որ Փեգեհիանի արտաքին քաղաքականությանը հարաբերությունների ցանկում Իրանը եղել է առաջինը, որից հետո նա հերթա-

բար այցելել է Նյու Յորք, Դուհա, Աբխազի, Կազան, Կահիրե, Դուբայ, Մոսկվա, Բախու եւ վերջապես՝ Մասկաթ: Փեգեհիանի հայաստանյան այցը, եթե այն տեղի ունենա ԻԻՀ ԱԳ նախարարի տեղակալի հայտարարած ժամկետների օրհանգումներում, կզբաղեցնի ԻԻՀ նախագահի արտաքին քաղաքականությանը հարաբերությունների ցանկում 11-րդ տեղը:

Նաեւ արձանագրենք, որ Հայաստանը 1991 թվականին իր անկախության հռչակումից ի վեր հյուրընկալել է Իրանի բոլոր նախագահներին, բացառությամբ Հաշեմի Ռաֆսանջանի, որը Ղարաբաղյան հակամարտության հարցում Երևանի ու Բախու միջեւ սահմանափակ միջոցառական առաջնությունը «ձախողելուց» հետո, իր ներդրածությունը արտահայտելու համար Հայաստան այցը բոլորովին եղանակն էր ընտրել:

Կարծում ենք, այս դաշինք Փեգեհիանը Հայաստան չայցելելու ոչ մի առիթ չունի:

ՀԱՍՄԻԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Գրադարանում ունեցած թանկ գրքերի շարքում է «Հայ արծաթագործ վարդեսներ» աշխատությունը՝ հեղինակի՝ ուսումնասիրող եւ ազգագրագետ Հովսեփ Թոփաթի ընծայագրով: Թոփաթի՝ իր հայրերի ծննդավայր Զոլիի դասնության, Հայոց մեծ եղեռնի տարիներին հայերի դիմակայության դրվագների, ներկայումս կիսավեր մեր վկայարանների՝ ճարտարապետական կառույցների նկարագրերով եւ լուսանկարչական արձանագրումներով կազմված «Ավերակ Զոլին» աշխատությունը ոչ միայն տուրք է իր արմատներին եւ կորսված հայրենիքին, այլ առաջին հերթին՝ լուրջ ներդրում հայագիտության եւ հայրենաճանաչության գործում: Թուրքիայից Ամերիկա անցած գործարար Հովսեփ Թոփաթ ընդգծում է իր ազգանվան իմաստը. հայրական կողմն ունեցել է Ամոթեյան (իր մեկնաբանմամբ՝ իմքնավար) ազգանունը: Ներկայիս Թուրքիայի տարածքում աղորդ ժողովուրդներին իրենց իմնությունից զրկելու եւս մի ֆալլ էր սեփական ազգանուններից հրաժարվելու եւ թրահունչ անվանումներով կոչվելու դարձարար: Հովսեփի հայրն ընտրել էր «Թոփաթ» ազգանունը, որ թարգմանաբար նշանակում է «աղ-սակ»: Հային հասցրած աղտակի, ստորացման հիշողությունը կրելու ծանրությունն այդ կերպ ուսելով՝ ասես դասգամել էր իր սերունդներին՝ չհաճավել մոռացության հետ, չենթարկվել օտարների դարձարարին:

Հ. Թոփաթի «Հայ արծաթագործ վարդեսներ» շեղակազմ գրքի վերջաբանում կարդում ենք տողեր, որ կարելի է գնահատել իբրեւ հեղինակի կյանքի նշանաբան, գործելակերպի մոդի. «Եթե ես չկանգնեմ մեր արժեքներում, աղաքային ոչինչ միտն ունենամ»: Հայ վարդեսների ստեղծած իրերի հավաքությունն առաջին ֆալլն էր հայկական արծաթագործության խորն ուսումնասիրության՝ սկսած հնագույն ժամանակներից մինչեւ նորագույն դարձարարություն: Ուսումնասիրության համար գործածել էր հայ եւ օտարագրի հեղինակների գիտական աշխատություններ, շեղակազմ, գեղեցիկ գրուցել էր վարդեսների հետ, իր գրառումներով մոռացությունից փրկել մեծանուն արհեստավոր-արվեստագետների անունները: Գիրքը համահավաք եւ, թերեւս, առավել ամբողջական ուսումնասիրությունն է հայոց արծաթագործության թեմայով:

Հ. Թոփաթ իր գործը համեմատել էր անվանում է «փոքր» եւ այն նվիրում էր ղեկնող վերադարձ իր ծնողներին՝ Պետրոս Ամոթեյան-Թոփաթին եւ Օվսաննա Սարգսյան-Թոփաթին, որոնց հաջողվել էր կորսված փրկել հայկական արվեստի մի ֆանի աշխատանքներ: Այդ արծաթ իրերը՝ մասնոց, կնոջ գոտի, մորեմական դաշի (որ Զոլիում կանուց էր կանուցել) մի գործիք եւ գուցե էլ մի-երկու առարկա սիրելի էին դարձել Հովսեփի համար, եւ այդ սերը վերածվել էր լուրջ զբաղմունքի: «Այդ աշխատանքներն այսօր գիտ կը մղեն հետազոտության, սա մեջքերում է Հ. Թոփաթի խոսքից, եւ կամք կը զորացնեն՝ ջանալ անմահ դարձնելու անուններն այն հրաշագործ վարդեսներուն, որոնց տաղանդը բաւարար չէր իրենց կեանքը փրկելու այդ դաժան օրերուն»: Խոստովանում է, որ արվեստաբան չլինելով հանդերձ, ինքն անկարող էր անստեղծ արծաթագործության բնագավառում մեր ժողովրդի կատարած հրաշագործությունները, անկարող էր չհիանալ եւ չհրաշանալ դրանցով: Համոզված, որ ար-

Հովսեփ Թոփաթի «Հայ արծաթագործ վարդեսներ» գիրքը՝ մեր ինքնության մեր վկայարան

հեսն ու արվեստը դասավանդում են ոչ միայն մի անձի կամ ժողովրդի, այլ համայն մարդկությանը, Տեսել էր, սակայն, «թէ ինչ-որ մեր յուսմանները կը կործանուէին կամ կը ձեւափոխուէին, եւ նոյնիսկ փոքր ու նուրբ ձեւագործ աշխատանքներ կը հափեսակուէին հայուն ձեռքն ու կը վերագրուէին օտարներուն, ահա այդ դառն իրականութիւններուն դիմաց չէի կրնար անտարբեր մնալ»: Թոփաթն իր ուսումնասիրությանը ցույց է տալիս, որ «հայը չէ միայն հալածուող ու լացող ժողովուրդ մը», որ հայը նույնիսկ իր ամենադաժան օրերին եղել է մտավորական եւ արհեստավոր, հնարող-կերտող, ուսանող-ուսուցանող:

Գիրքն սկսվում է հայ ժողովրդի դասնության համառոտ շարադրմամբ՝ կից ներկայացվող ժամանակագրական արվեստի, մասնավորապես մեծադե, այդ թվում՝ արծաթ իրերի լուսանկարներով: Հեղինակն առանձին գլուխներով շարադրում է հայոց դասնությունը՝ սկսյալ հնագույն ժամանակներից՝ ընդգծելով, որ Հայաստանը ֆաղափակության օրրաններից մեկն է: Պատմական Հայաստանի ընդհանուր նկարագրում հաջորդում են նախադասական շրջանին եւ Ուրարտիին, Երվանդունիների եւ Արշակունյան հարստությանը, Արշակունիներին, Բիսունյան ընդունմանը եւ գրեթե գլուխներով նվիրված գլուխները: Աղա հաջորդաբար խոսվում է Ավարայրի ճակատամարտի, արաբական սիրադասության շրջանի, Բագրատունիների թագավորության, սելջուկների սիրադասության, Կիլիկյան Հայոց թագավորության, 15-18-րդ դարերի Հայաստանի, եւ առավել մանրամասն՝ Օսմանյան սիրադասության ներքին հայ մշակութային կյանքի մասին: Ինչու՞ է դեռ մասնական այս «էսկուրսը»: Գրքի շարադրմանը երկու՝ հայերեն եւ անգլերեն լեզուներով է, եւ այն հասցեագրված է նաեւ օտարագր ընթերցողին՝ ներկայացնելով հային ու Հայաստանը, նրա հարուստ մշակութային բաղադրիչներից մեկը՝ արծաթագործությունը:

Գրքում տեղադրված լուսանկարներում արվեստի մոտերներ են, որ ստեղծվել են մեծ վարդեսների ձեռքով: Լուսանկարների դիտումն անգամ ընթերցող-դիտողի համար այնպիսի տղափություն է ստեղծում, ասես թանգարանում զննվի: Այդ առարկաների մի մասը դաժարանվում է հայաստանյան

թանգարաններում, մի զգալի մասն էլ հեղինակի անձնական հավաքածուից են: Դրանք ջրի արծաթ ըմդանակներ եւ ծխախոտի տուփեր են՝ Վանի համայնադասների գծագրումներով կամ այլ զարդադասներով, արծաթ գոտիներ են, սուլթանական դրամներ, շափարի եւ անուշահոտի ամաններ, ծխամորճներ, մտակներ, աղաքանշաններ, մանյակներ, խաչեր, վզնոցներ, խնկամաններ, մյուռնամաններ, մեղր ու կարագի ամաններ, մրգամաններ, թեյի ֆանդներ, հմայակներ, ֆախոտի տուփեր, բաղնիքի սանդեր եւ հերակալներ, ակնոցի տուփեր, նշանդեփի մասնու տուփեր, գրիչներ, թանգամաններ, գինու բաժակներ, դաշույններ եւ այլն, եւ այլն, բոլորը՝ անձեռակերտ թվացող, երբեւէ չկրկնվող զարդանախշերով, փորագրություններով, խորհրդադասներով: Գրքում նաեւ Սուրբգրյան արծաթ կազմերի դասեր են՝ դարձյալ գեղարվեստի անկրկնելի գործեր, որ դաժարանվում են թանգարաններում, Մա-

ստանդարտում: Գրքում խոսվում է ուկերչության եւ արծաթագործության մեջ գործածված եղանակների մասին, տրվում են որոշ արծաթ իրերի մանրամասնված նկարագրեր, դրանց վարդեսների մասին տեղեկություններ: Հեղինակը ցավով դասնում է, որ իր դրամներին ընթացում հասկացել է՝ հայ արծաթագործության հիմունքներից շատերի մասին կենսագրական գրքեր ոչինչ չի մնացել: Մեզ հասած անունները մակագրությունների ձեռով են վարդեսները հաճախ գոհացել են միայն իրենց անվան առաջին տառերն արձարանքի վրա կնքելով: Իրեն հայտնի վարդեսների կնիքների դասեր են եւս տեղ են գցել գրքում:

«Երբ իբր միտք ընթերցի արծաթագործությունը, Վանը իմքաբերաբար եւ առանձնապես յառաջ եկաւ մտքի մեջ, տուած ըլլալով իր անգուգական ու հսկայ սասարը հայ արծաթագործական ժառանգին: Այս ժառանգի բաղկացուցիչ ու կարեւոր կերպարներն եղած են նաեւ Պոլիսը, Կեսարիան, Իզմիրը, Իզմիրը, Տրապիզոնը, Կարինը եւ Տիգրանակերտը, գրում է Հ. Թոփաթը: Աշխատանք կը վերաբերի գլխաւորաբար Վանի ու շրջակայի հայկական արծաթագործական այն աւանդներուն, զորս վանեցի վարդեսները ծաղկեցուցին Թուրքիոյ սահմաններէն անդին՝ 1915-ի դէպքերէն ետք»:

Հեղինակին հաջողվել է ցույց տալ, որ հայերը եղել են արհեստների եւ արվեստի տարածողներ, եւ ոչ միայն Օսմանյան կայսրության սահմաններում, այլ նաեւ Ռուսաստանում, Պարսկաստանում, Վրաստանում, համայն Եվրոպայում, Արաբական երկրներում, Հնդկաստանում, Միացյալ Նահանգներում: Այս երկրներում հայ արծաթագործ վարդեսների ստեղծագործությունները ներկայացնելու համընթաց՝ հեղինակն անվանացանկերով, հաճախ նաեւ անուն առ անուն հիշատակել է վարդեսներին, իր հավաքած նյութերի սահմաններում՝ նկարագրելով նրանց

Արծաթ ըմդանակ, որին դասկերված է Վանի համայնադասները:

Ծխախոտափուխ՝ Վանի բերդի նկարով: Վանեցի արծաթագործների ստեղծած ծխախոտափուխերից ամենահետադասականները նամակի դաժարանի ձեւ ունեցողներն են: Այս փոքր տուփերն առաջինի օրիորդները նվիրում էին իրենց սիրած երիտասարդներին:

Նշանդեփի մասնու արծաթ տուփ, որ ներկայացնում է Սայր Հայաստանն ու Հայաստանի ավերված ֆաղափները: 19-րդ դարավերջ

անձն ու գործը, մանրամասներ՝ նրանց կյանքից: Դա աշխատությունը դարձնում է առավել համոզիչ, փաստերով հիմնավորված: Կենդանի դասնումով արված նկարագրերը դասնության համար դաժարանում են անձանց անուններ, որոնք արծաթագործական դրամներ են հիմնել, իրենց «ձեռագիրը» թողել, ունեցել աշակերտներ, որոնք հետագայում եւս երեւելի վարդեսներ են դարձել: Մեկ-երկու նախադասությամբ մեջքերեն մի ֆանիսն այդ բնութագրումներից «Սեփան Գազանճեան, ծնած Պոլիս, 1928-ին, ուսումը ստացած է Գումֆափուի Հայ վարժարանը, աղա Կերոնական Ազգային Վարժարանը: Արծաթագործությունը սորված է հորմէն՝ Լեւոն Գազանճեանէն: Լեւոն Գազանճեան ծնած է Տրապիզոն, 1881-ին: 1915-ի դէպքերէն վերադարձ ընտանիքին միակ զաւակը: Լեւոն իր կազին արծաթագործութիւնը սորված է իր հոր՝ Խաչիկ Մասեցի Սիմոնեանէն: Արծաթագործական բոլոր եղանակներուն մէջ հմուտ Սիմոնեան ընտանիքի վարդեսները 1850-ական տարիներուն Օսմանեան Պալատին համար կը դաստասէին նուրբ ճաշակով շարժական կրակարաններ, կաթսաներ եւ ամեն տեսակի դրամներ եւ արդիւ առարկաներ: Սեփան Գազանճեանի գործարանը այսօր կը շարունակէ իր բերդուն աշխատանքը»:

Աղմկոս ազատումներ՝ ռուսական թատրոնում. բանք հասել է դաս-դասասանի Նույն շրջանում թատրոնին հրաժեշտ է ասել երկու ռեժիսոր, մեկը՝ ոչ սեփական կամքով

ՍԵՎԱԿ ՎԱՐԴՈՒՄՅԱՆ

Մոս քաան ամիս է՝ Սանիսլավսկու անվան ռուսական դրամատիկական թատրոնը չունի գեղարվեստական դեկավար: Տնօրեն **Սուրեն Շահվերդյանն** աշխատանքից ազատել է **Կարեն Ներսիսյանին**: Գրեթե նույն ժամանակում թատրոնը լքել է նաև **Նորա Գրիգորյանը**՝ սեփական նախաձեռնությամբ: Ինչո՞ւ է ռեժիսորը՝ թատրոնի երկարամյա գեղարվեստական դեկավար **Ալեքսանդր Գրիգորյանի** դուստրը, դիմում գրել, Շահվերդյանն այսպես արձագանքեց. «Նա երկու անգամ է դիմում գրել: Առաջինի ժամանակ երկար սղասել եմ, որ, գուցե, հե՛տ կանգնի զնալու մտքից: Այդպես էլ եղել է: Երկրորդի ժամանակ ասել է, որ այս պահին իրեն թատրոնում չի տեսնում ու գնացել է: Ես նրան ասել եմ շնորհակալություն կատարած աշխատանքի համար, եւ հրաժե՛տ եմք զվել միմյանց»:

Իսկ ի՞նչ է եղել 2018-ին՝ իժխանափոխությունից հետո, Հայաստան հրավիրված Ներսիսյանին աշխատանքից ազատելու լուրը: Եւ ինչո՞ւ է թատրոնը մնացել առանց գեղղեկավարի: «Հայաստանում էլի՝ կան թատրոններ, որ մնացել են առանց գեղարվեստական դեկավարի: Դա նորմալ է, օրենքի խախտում չկա: Ներկայացումներ դնում եմք ես ու մյուս՝ հրավիրյալ ռեժիսորները», - մեզ ասեց Սուրենը:

Շատ լուրջ հարցին՝ իրավունք ունի՞ տնօրենը նաև ներկայացում բեմադրել, Շահվերդյանն արձագանքեց. «Տնօրենն, այո, իրավունք ունի զբաղվելու ստեղծագործական աշխատանքով»:

Նա մեզ ասեց, որ ռուսական թատրոնն այժմ չունի հաստիքային ռեժիսոր, գործակցում են միայն հրավիրյալ բեմադրիչների հետ:

Կարեն Ներսիսյանի արձագանքը շատ ակնհայտ էր. «Ազատումս դիմումի հիմքում եղել է, այսպես ասած, երկու լուրջ առաջինն: Առաջինն այն, որ ինձ հասանելի արձակուրդից մեկ օր ու եւ մերադարձել: Իսկ ու եւ վերադարձել, որովհետեւ որդես բանախոս մասնակցում էի Սանկտ Պետերբուրգի միջազգային մշակութային ֆորումին, ինչին, ի դեմք, ներկա էր նաև փոխնախարար **Դանիել Դանիելյանը**: Երկրորդ՝ իբրեւ թե, աշխատանքից երեւ օր բացակայել եմ՝ առանց զգուցանելու: Այնինչ, ո՛չ թե բացակայել եմ, այլ՝ մեկնել եմ կոնֆերանսի՝ «Արեւելի ռուսական թատրոնները» թեմայով, ինչի ավարտին Սանիսլավսկու թատրոնը ստացել է դրամաշնորհ ու բեմադրել նոր ներկայացում՝ Պուսկինի գործերի հիման վրա: (Կոնֆերանսը նվիրված էր Կոնստանտին Մարիսին 225-

ամյակին): Բայց իմ գործողման մասին լուրջաւ ճանուցել եմ թե՛ թատրոնի տնօրենությանը, թե՛ ԿԳՄՍ նախարարությանը»:

Շահվերդյանի որոշման իրավաչափությունը Ներսիսյանը վիճարկում է դատարանում: «Ազգ»-ին նա ասաց, որ Առաջին ասյանում դատը լուրջաւ եւ: Բողոքարկել եմ, հայցը հիմա վերանայնիչում է:

«Ազգ»-ի տեղեկություններով, ռեժիսորի եւ տնօրենի ջրերը սկսվել են մեկ առավել չիոսել այն դեմքից հետո, երբ թատրոնի տնօրենը որոշել է ստեղծել Ներսիսյանի բեմադրած «Քաջ Նազար»-ը՝ լուրջաւ արտադրանքով, թե փաղակաւ սարքեր կան դրանում:

Նախկին գեղղեկը, ըստ երկրորդին, չի երբեք մեր տեղեկությունն ու այսպես արձագանքեց. «No comment»:

Զնայած Սուրեն Շահվերդյանն «Ազգ»-ին հավաստիացրեց, որ թատրոնում մթոնոլորսը լուրջաւ չէ, մութ սեմյակում էլ լուրջ չէ կատուներ որսալ, այնուամենայիվ մեր աղբյուրը հավաստիացրեց՝ աշխատակիցները լարված են, բայց հրադարակային հիմնակաւնում չեն ուզում խոսել: «Օրինակ, դերասաններից ու մյուս աշխատակիցներից շատերի արսով չէր, որ որոշ ժամանակ առաջ **Աննա Հակոբյանը** հեմց մեր՝ ռուսական թատրոնի բեմն էր ընտրել իր «Էլեկտրաին» կրթելու համար», - արսնեղեց մեր զուցակիցը:

Էներգետիկ անվտանգության խնդիրները Սյունիքի մարզում

Սյունիքի մարզի տարածքը կազմում է 4506 քառակուսի կիլոմետր: Բնակչության թվաքանակը կազմում է 140.3 հազար մարդ: Մարզկենտրոնը Կաղանկատըն է: Հարկ է մեել, որ ներկայում կարելու նշանակություն ունի մեր երկրի էներգետիկ անվտանգության տեսակետից մեծ ուշադրություն դարձնել հասկալու Սյունիքի մարզի բնակավայրերի էներգետիկ խնդիրների լուծմանը: Այն հնարավորություն կա տարբեր իրավիճակների դեմքում ունենալ էներգետիկ կայունություն եւ հուսալի էներգամատակարարում:

2021 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ Սյունիքի մարզի մատակարար բնակչության թվաքանակը կազմում էր 135.8 հազար մարդ, որից 91.8 հազարը քաղաքային բնակչություն եւ 44.0 հազարը՝ գյուղական բնակչություն:

Ստրեւ ներկայացնում եմ Տորունի գյուղի էներգետիկ անվտանգության խնդիրները: Տորունի գյուղը զտնվում է Հայաստանի Սյունիքի մարզի Սիսիան համայնքում: Ռուսական կայսրության ժամանակաշրջանում գյուղն ունեցել է թուրական Շիլար անունը: Տորունի է վերանվանվել 1991 թվականին: Գյուղը զտնվում է Այրիգես գետի ձախ ափին՝ ծովի մակարդակից մոտ 1780-1840 մ բարձրության վրա: Հեռավորու-

թյունը Սյունիքի մարզ-կենտրոն Կաղանկատից ճանապարհով կազմում է մոտ 118 կմ, իսկ Սիսիան քաղաքից հեռու է մոտ 11 կմ: Բնակավայրն ունի բազմադարյա լուրջաւ: Հայտնի է դեռեւս միջնադարյան ժամանակաշրջանում: Համաձայն 2011 թվականին Հայաստանում անցկացված մարդահամարի արդյունքների՝ Տորունի մատակարար բնակչությունը կազմել է 120, առկա բնակչությունը՝ 111 մարդ: Ռուսական կայսրության եւ Խորհրդային Միության ժամանակաշրջաններում գյուղը բնակեցվածն է եղել աղբյուրներից, որոնք հեռացել են 1988-1989 թվա-

կաններին: Բայց արագաղթից հետո գյուղում բնակություն եւ սկսել հաստատել Խորհրդային Ադրբեջանից բռնազաղթած 34 տուն (78 անձ) հայեր:

Հարկ է մեել, որ գյուղի միջով հոսում է Այրիգես գետը, որի վրա կարելի կառուցել առնվազն 200 ԿՎտ հզորությամբ հիդրոէլեկտրակայան: Այն հնարավորություն կա տարբերակաւ արտադրել ավելի քան վեց հարյուր հազար ԿՎտ էլեկտրաէներգիա: Բացի դրանից, գյուղի բնակիչմայական լուրջաւ անունում հնարավոր է կառուցել 100 ԿՎտ հզորությամբ արեւային կայան: Այս դեմքում լուրջաւ հնարավոր է տարբերակաւ արտադրել առնվազն 150 հազար ԿՎտ էլեկտրաէներգիա: Գումարային արտադրությամբ այդ մոտակայի համար կծախսվի մոտ 200 միլիոն դրամ եւ կարող եմք այդ բնակավայրի էներգամատակարարման արդյունավետությունը լիարժեք համարել:

Կարծում եմ, որ ժամանակն է մատակարարել Հայաստանի ավելի քան 900 բնակավայրերի համար էներգետիկայի զարգացման հայեցակարգ ունենալ եւ փուլ առ փուլ այն իրականություն դարձնել: Հաղադելու իրավունք չունեմ:

ՍԵՎԵՐ, ՊԵՏԱԻԶՄԵՆ, Հայկական էներգետիկական ակադեմիայի հիմնադիր նախագահ

Իմաստաբանական բառարան

Իշուն փռի տալու ժամանակները

Շատ լեզուներում «փռի» եւ «հորեղբայր» հասկացությունների համար ընդամենը մեկ բառ է հորինված. Անգլիա-խոս մարդիկ սոե եւ ասում, ռուսա-խոսները՝ **ձյաձյա**, մեր վրացի հարեամները՝ **բիձա...**

Սակավաթիվ եւ այն ժողովուրդները, որոնք «մորեղբոր» համար առանձին բառ ստեղծելու մասին եւ մտածել. Հայաց լեզուն, ի լուրջաւ մեր ժողովրդի, այդ սակավաթիվ լեզուներից է:

Նախ՝ լուրջաւ մեր մասին. Զույր եւ եղբոր ամուսնությունը (Sibling marriage) տարբեր մշակույթներում եղել է սոցիալալու ընդունված, հասկալու թագավորական կամ դինատիական տալանկներում:

Օրինակ՝ փարավոն Թութահանումը, եմքաղաքար ամուսնացած է եղել իր րույ Ամեսենամունի հետ: Բնականալու այդ զույգից ծնված երեխաների մոր եղբայրն ու հոր եղբայրը նույն անձն է եղել, միաժամանակ թե՛ փռին, թե՛ հորեղբայրը:

Բայց Հայաստանում սիբլինգ ամուսնությունը երբեք հասարակության կողմից ընդունված լուրջալու չի եղել՝ ո՛չ հեթանոսական, ո՛չ էլ քրիստոնեական տալանում: Ընդիակառակը, դա դիտվել է որդես արյունաղղություն, եւ խտտեւ դատալուրջալու է թե՛ հասարակության եւ թե՛ եկեղեցու կողմից: Այդ լուրջաւ եւ հայ երեխան իր հոր եւ մոր հարազատ եղբայրներին տարբեր ամուսնեղղ է դիմել:

Դա՛ ի միջի այլոց: Հիմա՝ «Քռի» քառի մասին՝

Գետրգ Զահուկյանը եմքաղում է, որ ԶԵՌ բառը կաղված է բնիկ հնդեվրոպական ծագում ունեցող ԶՈՅՐ բառի ԶԵՌ սեռականի հետ: Սակայն այդ վարկածին թերահավատներն է մայում **Հրաչյա Աճառյանը**:

Անկալու բառի հնդեվրոպական ծագումից, փռին հայկական ընտանիներում երկրորդ կարգի ուղղղ ազգականի կարգավիճակ ունի, եւ ազգակցական հարաբերություններում ընտանիքի կարելու ու մերին անդամի լուրջալու է արժանացել:

Այդ լուրջալու դերակատարության շնորհիվ փռին զարմիկի, կամ ինչոլու գյումերցիներն եւ ասում՝ եղանի կյանքում կարելու դեր է կատարել:

Մի ժամանակ ասում էին՝ քանի փռին սաղ է, եղանը միտ շոկոլաղ կամ ուրիշ համով բաներ ոլիշ ուշի: Իհարկե, թանկացումների լուրջաւ, կարծես վերջին տալանում փռիների ու զարմիկների հարաբերություններում որոշակի ձեղված է առաջացել:

Պատկերաղղ փռու հայտնվելուն լուր (քանի որ նա իր շալակին շոկոլաղի հարուստ լուրջալու էր ներկայանում) քակի երեխաները ցնծությունից զոռում էին՝ «փռին էկալ մեր բակը, տուլուտուտուլու մեր բակը»... Հիմա արդեւ երեխաները բացականչում եւ՝ «քա ո՛ւր մնաց լիղ շալակը»:

Նախկինների օրոք, երբ հովանավորությունը մեզանում զուլու էր բարձրացրել, լալ աշխատանքի տեղավորման հարցում փռին միտ իր զարմիկի կողին է եղել: ԶԻ՛ որ ընդունված էր ասել՝ «թե լալ փռի ունես, ուրեմն ամուր մեղ էլ կունես»:

Փատտերն մի ժամանակ մեր իրականության մեղ «ոլիղ մեղին» ու «աղղեղիկ փռին» հոմանիշներ էին:

Բայց այսօր թե՛ աղղեղիկ փռու, եւ թե՛ ոլիղ մեղի դերում հանդես է զալու իշող քաղալական կուսակցությունը:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՔԵՆՅԱՆ

«Մերն Ասծոն աղասանն է». բոլորեց հայ կոմյոգիսոր Միխայիլ Կոկժանի ծննդյան 78-րդ տարին

Մ. Կոկժանի ուսումնասիրությունները վերաբերվում են երաժշտական սարածության հիմնավոր օրինաչափություններին: Մեկնել է երաժշտական ստեղծագործությունների վերլուծության մեթոդիկա: Նրա ստեղծագործությունները կատարվել են Երևանում, Թբիլիսիում, Մոսկվայում, Սանկտ Պետերբուրգում, Ռիգայում, Մադրիդում, Ֆրանսիայում, Հոլանդիայում, Գերմանիայում, Կանադայում, այլուր:

Մ. Կոկժանի ստեղծագործությունները կատարողների ելույթագրությունների շարքում են անվանի ջութակահար **Բորիս Լիվշիցը**, Երևանի

Կոմիտասի անվ. կոնսերվատորիայի ժողովրդական երգիչ-երգչուհիներ, նրանց թվում՝ **Աննա Պողոսյանը, Գուրգեն Բավթյանը**, դաժնակահարուհի **Կարինե Բաղդասարյանը**, ֆլեյտահար **Նելլի Մանուկյանը**, այլ: «Ուզում եմ խոսել ոչ թե մարդու, կոմյոգիսորի, այլ՝ երեւոյթի մասին,- սա մեջբերում է Հայաստանի կոմյոգիսորների միության նախագահ **Արամ Սաթյանի** խոսքից: Միխայիլ Կոկժանը չի նայում «-իզմերին»։ Ինչ անում է, մարդն անում է համոզված, ժողովրդասիրուն կերպով»:

Գնահատման խոսքերից առավել ստեղծագործողի մասին խոսում են իր արարումները: Նախ, հիշենք Մ. Կոկժանի վաղ շրջանի՝ ռոմանտիկական շեշտով գրված երգերը: Դրանք փնտրական են, եւ դա թելադրված է իր ընտանիքի կողմից: Բանաստեղծություններով: Այդ բանաստեղծությունները սիեզերքի շրջապատի մասին են, ներանձնական, երգերի, մարդու եւ ասվածային սիրո, մատչելի հայրենի երկրի ու եզերքի հանդեպ հավասարության:

Նրա՝ «Ինձ հարկավոր չեն օտարների տաճարները» տողը միակն է հիշողության մեջ: Բանաստեղծության լեզուն ռուսերենն է, բայց խոսքը Հայաստանի մասին է: Կոմյոգիսորը ամբողջ է, բռնի տարածման ողբերգությունը, մահից մազադուր՝ 90-ականների սկզբին հաստատվել Ե-

րևանում՝ հայրենի հողի վրա ժողովրդական երգիչի աշխատելու ստեղծել: Հեփաթային հունչերով կառուցված, ռոմանտիկ գործերի կողքին եղել են գեղեցիկ, կոմիկ վերադարձներից ծնված դրամատիկ երկեր: Դրանցից է, օրինակ, «Չանգը երբեք չի լռի» ստեղծագործությունը, որը հայ ազգի դասական ճանաչման՝ շուրջ երեք տասնամյակ առաջ ամրապնդելու նպատակով է գրվել: Այն նկարագրված է հոգեցունց, դաժնակահարուհի աճող մեղեդիական հնչյամբ, որը գնալով մարում է, նվազում՝ ասես նվաղում հոգու հիշողությամբ մոնումոլ... Տառադասից ամրությունների արտահայտություն են նաեւ կամերային նվագախմբի համար գրված մի շարք գործեր, որոնցից են «Հիշատակի օր»-ը՝ գրված 1988-ի երկրաշարժի զոհերի հիշատակին (1990), «Նահատակներ» երկը՝ նվիրված Հայոց մեծ եղբոր զոհերի հիշատակին (1991), «Սուրբ Գրիգոր Նարեկացու լուսավորումն ու ողբը» (2001), երգախմբի եւ նվագախմբի համար գրված «Ռեֆլեքս»-ը (Lux aeterna. թարգմանաբար՝ «Հավերժական լույս»)։

Կոմյոգիսորի բանաստեղծական տողերը նաեւ ժամանակների մասին են. «Երգերը՝ ոնց թռչուններ...»:

Անմահ կյանքում Մ. Կոկժանի՝ սիրո մասին մտածումով՝ «Մերն Ասծոն աղասանն է»՝ մեր ամրապնդման ժամանակներում եղին հիշելու:

Ս. Ս.

⇒3 Ռուսաստանը շարունակում է բարձրաձայնել Ադրբեյջանի հետ հարաբերությունները զարգացնելու իր ցանկալիքները: Միևնույն ժամանակ Ռուսաստանի արտգործնախարարության մամուլի խոսքով **Մարիա Զախարովայի** այս տարվա մայիսի 15-ի հայտարարությունից:

Ներկա դրությամբ Ռուսաստանը վստահ է, որ կկարողանա իր ցանկերը լիարժեք կատարել Հարավային Կովկասում Ադրբեյջանի հետ ռազմավարական գործընկերության միջոցով: Ադրբեյջանը ակտիվորեն ֆաջալերում է ռուս ղեկավար մարմինների այս մտայնությունը ամենատարբեր ոլորտներում, չբացառելով նաեւ ռուս փորձագետներին եւ ակադեմիական շրջանակների մարդկանց ֆինանսավորելը (կաշառներ), որոնցից Հայաստանին ներկայացնեն որոշ թեմաներ, իսկ Ադրբեյջանին՝ որոշ բարեկամ ղեկավարներ:

Հայաստան-Ռուսաստան հարաբերություններ: Ի՞նչ է ստանալում

Նման զարգացումները, ինչ խոսք, կարող են էլ ավելի սրել Հայաստանի հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ:

Եթե Ուկրաինայի վերաբերյալ «որոշակի ըմբռնում» ձեւավորվի Ռուսաստանի եւ Ամերիկայի միջեւ, Ռուսաստանը ավելի լայն հնարավորություն կունենա առաջ անցնելու տարածաշրջանային իր ֆաղափականությունը, իսկ Մ. Նահանգները կարող է ընդհանրապես հրաժարվել Հարավային Կովկասը դիտարկելուց որոշ մարտադաշտ Ռուսաստանի հետ մրցակցելու եւ նվազեցնել իր ներգրավվածությունը այնտեղ:

Այս կոնտեքստում Ռուսաստանը կվերականգնի իր դերակատարությունը որոշ գլխավոր միջնորդի Հայաստան-Ադրբեյջան բանակցություններում եւ

ակտիվ միջոցների կրիմի՝ սահմանափակելու արեւմտյան ղեկավարությունների ներկայությունը տարածաշրջանում, որոնցից կարողանա մրցակցել Թուրքիայի հետ: Նման սցենարի գործադրման դրադայում, Հայաստանից մա կողմից վերանայել իր արտաքին ֆաղափականությունը եւ հասկալիք սահմանափակել իր հետգիտել ընդլայնվող կապերը Ամերիկայի, Եվրոմիության եւ Եվրոպական ղեկավարությունների հետ:

Արագ զարգացող տարածաշրջանային ներկա աշխարհաֆաղափականության դրամաներում, երբ Հարավային Կովկասը կորցնում է արեւմտյան ներգրավվածությունը եւ վերսին ընկնում ռուսական ազդեցության տակ, Հայաստանը դառնալու է խուսափել Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների հետագա

վաթարացումից եւ որոնել ավելի դասաճ համակցություն մա հետ: Այդ առումով մայիսի 9-ի տնականություններին մասնակցելու վարչապետ **Փաշինյանի** որոշումը ցած ճիշտ ֆայլ է:

Հայաստանը ղեկավարել է շարունակի անկողնորեն հաղորդակցվել Ռուսաստանի հետ արտաքին ֆաղափականության ռազմավարության հիմնական ուղիքներում, միաժամանակ դասաճ ղեկավարելու ներկայությունները ռուս ֆաղափական փորձագետների հետ, որոնցից մա մա մրցակցի ներկայացնելով հայկական կողմի դիրքորոշումները՝ հնարավոր լինի դասաճել Ադրբեյջանի խեղաթուրումների դեմ:

Անգլ. քննադից քաղաքականագետ
ՎԱՍԻԼ ԾՈՒՆԻՍՅԱՆ
(The Armenian Mirror-Spectator)

ՀՀ ԳԱԱ ֆիզիկայի կիրառական ոլորտների ինստիտուտում նշվեց Լույսի միջազգային օրը, որին մասնակցեցին աշակերտներ, ուսանողներ, ուսուցիչներ, դասախոսներ, գի-

տականության կրկնաթանկման, միկրոմասնիկների վրա լազերի ճառագայթման ցրման միջոցով օդի աղտոտվածության ասիճանի որոշման հետ:

Նշվեց Լույսի միջազգային օրը

Մասնակցեցին ողջունեցին գիտության բնագավառի մասնագետները: Նրանք դասաճեցին ինստիտուտի մասին, ներկայացվեց վերջին տարիների գիտական ձեռնարկները:

Միջոցառման մասնակցները շրջապատեցին ինստիտուտի լաբորատորիաներում, մասնակցեցին հետաքննարկական գիտափորձերի: Գիտաճառողները ցուցադրեցին գիտափորձեր՝ կաղված լազերի ճառագայթման հա-

վիկություն «Լույսի ֆիզիկական հասկությունները» թեմայով: Վիկությունային ամենակրիվ 10 մասնակցները ստացան դասաճեր:

Հարկ է նշել, որ Հայաստանում առաջին էլեկտրական լամպը վառվել է 1903թվականին Դիլիջան ֆաղափում: Այստեղ Աղսեւ գետի վրա եղադրվել է 10 ԿՎտ հզորությամբ հիդրոէլեկտրակայան:

ՄՏՓԱՆ, ՊԱՊԻԿՅԱՆ
Ռուսաստանի քննադիտության
ակադեմիայի դոկտոր

